

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри іншомовної освіти і міжкультурної комунікації
Хмельницького національного університету**

БІДЮК НАТАЛІ МИХАЙЛІВНИ

**на дисертаційне дослідження ГАПЧУК ЯНИ АНАТОЛІЇВНИ «Сучасні
тенденції розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011
Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка**

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Актуальність теми дисертаційного дослідження Гапчук Я.А. обумовлена необхідністю формування конкурентоспроможного на світовому та європейському ринку праці фахівця, який відрізняється високим рівнем сформованості фахових та цифрових компетентностей, здатного до саморозвитку та застосування творчого мислення для роботи з різноманітною новітньою інформацією є важливою особистісно-професійною проблемою сучасної педагогіки. Важливим напрямом розв'язання визначених завдань є критичний аналіз та творче використання в Україні зарубіжного досвіду з проблеми сучасних тенденцій розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини. Основні прогресивні тенденції та практична значимість розвитку Е-навчання у Німеччині визначаються потужними трансформаційними процесами взагалі та у використанні Е-навчання в інноваційній діяльності закладів вищої освіти зокрема, глибокими є напрацювання концептуальних та теоретичних підходів досліджуваної проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження входить до плану науково-дослідної роботи Вінницького державного педагогічного університету за темою «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти» (№ 0115U002571) та «Розвиток професійно важливих якостей майбутніх педагогів» (№ 0123Г101566). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 3 від 16.10.2019 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді НАПН України з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 29.11.2022 р.).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою здійснено комплексний аналіз науково-педагогічних передумов розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини; обґрунтовано періодизацію розгортання основних тенденцій розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини; *схарактеризовано тенденції, що визначають сучасні особливості розвитку Е-навчання у Німеччині; окреслено теоретико-методичні*

засади проблеми Е-навчання у Німеччині; *виокремлено* особливості формування змістового контенту Е-навчання; *визначено* технологічне забезпечення Е-навчання, окреслено систему оцінювання навчальних результатів у процесі Е-навчання; *виявлено* шляхи імплементації прогресивного досвіду Е-навчання Німеччини у заклади вищої освіти України.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

У дисертаційній роботі Гапчук Я.А. *вперше*: на основі системного, діяльнісного, когнітивного, інтегративного, середовищного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, герменевтичного, міжкультурного підходів *комплексно проаналізовано* нормативні, науково-педагогічні передумови розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини; *науково обґрунтовано періодизацію* розгортання основних тенденцій розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини відповідно до основних педагогічних теорій та концепцій, що відрізняються невизначеністю кінцевого терміну, оскільки мають кореляцію із сучасністю: I етап (починаючи з 60-х років ХХ століття) – *біхевіористський етап* (упровадження комп'ютерів, як навчальних машин, в освітній процес); II етап (починаючи з 80-тих років ХХ століття) – *когнітивістський етап* (вдосконалення комп'ютерних програм навчання на основі теорії когнітивізму з акцентом на інтелектуальні здібності та процеси мислення); III етап (починаючи з 2000-их років та появи Веб 2.0) – *конструктивістський етап розвитку Е-навчання* (пріоритетне значення переходить від обробки інформації до індивідуального сприйняття та інтерпретації інформації); IV етап (сучасність) – *коннективістський етап Е-навчання* (ґрунтується на філософії «Е-learning 2.0», зростаючій важливості інтернету (Web 2.0 - Web 4.0)); *схарактеризовано* тенденції, що визначають сучасні особливості розвитку Е-навчання у Німеччині; *окреслено* теоретико-методичні засади проблеми Е-навчання у Німеччині; *виокремлено* особливості формування змістового контенту Е-навчання; *визначено* технологічне забезпечення Е-навчання, окреслено систему оцінювання навчальних результатів у процесі Е-навчання; *закцентовано увагу* на особливостях підготовки вчителя/викладача до здійснення Е-навчання в освітньому процесі; *виявлено* шляхи імплементації прогресивного досвіду Е-навчання Німеччини у заклади вищої освіти України; *подальшого розвитку* набуло висвітлення стратегії інноваційного розвитку Е-навчання в Європейському Союзі та Німеччині.

4. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна та вірогідність обґрунтованих положень та висновків дисертаційної роботи Гапчук Я.А. забезпечено застосуванням комплексу методів відповідно до мети і завдань дослідження (загальнонаукових, історичних, хронологічно-проблемних, емпіричних, порівняльно-аналітичних, структурного, прогностичного); аналізом значного обсягу наукових джерел (351 джерело, з яких зарубіжних джерел – 237), нормативно-правової бази та методичного забезпечення освітнього процесу; визначенням інноваційних шляхів імплементації прогресивного досвіду Е-навчання

Німеччини у заклади вищої освіти України. Апробація результатів дослідження є достатньою, що підтверджено участю дисертантки у міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Зміст роботи та аналіз основних результатів дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Ґрунтовні і логічні висновки до розділів та загальні висновки у повній мірі підтверджують обґрунтованість наукових положень, сформульованих у дисертації.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Наукові здобутки Гапчук Я.А. слугують теоретичною і методичною базою для подальших наукових досліджень проблеми розвитку Е-навчання у закладах вищої освіти. *Практичне значення* результатів дослідження полягає в тому, що запропоновано методичні рекомендації «Розвиток Е-навчання у вищій школі Німеччини» та обґрунтовано доцільність розробленого методичного супроводу для практики закладів вищої освіти для підвищення рівня цифрової компетентності майбутніх фахівців з вищою освітою. Розроблено та впроваджено у практику робочі програми навчальних дисциплін «Дигітальна компетентність вчителя іноземної НУШ» (для спеціальностей 014.022 Середня освіта. Мова і література (німецька, англійська) та 014.021 Середня освіта. Мова і література (англійська, німецька) СВО магістра), «Вчитель іноземної мови НУШ» (для спеціальностей 014.022 Середня освіта. Мова і література (німецька, англійська) та 014.021 Середня освіта. Мова і література (англійська, німецька) СВО магістра) та «ІКТ у навчанні іноземних мов» для спеціальності 014.022 Середня освіта (Мова і література (німецька)) СВО бакалавра; роблено навчальний контент для доповнення модуля 3 «Викладання та навчання за допомогою електронних (онлайн) медіа(технологій (Lehren und Lernen mit elektronischen (online-)Medien))» на платформі Dhoch3 у межах співпраці з Німецькою службою академічних обмінів DAAD.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/192 від 12.10.2023 р.); Житомирського державного університету імені Івана Франка (ЖДУ) (довідка № 914/01 від 29.09. 2023 р.); Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (довідка № 2251 від 29.09.2023 р.); Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 1470/01 від 29.09.2023р.); Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 216 від 02.10.2023).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні положення, обґрунтовані в дисертації, можуть бути використані у системі вищої педагогічної освіти для написання підручників, навчально-методичних посібників, розробки методичних рекомендацій; у викладанні навчальних дисциплін «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання у вищій школі», «Компаративна педагогіка». Отримані результати роботи можуть бути використані вітчизняними науковцями, студентами, магістрантами, аспірантами для проведення досліджень та у процесі професійно-педагогічної підготовки.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу, разом – 351 джерело, з них зарубіжних джерел – 237 та додатків. Повний текст дисертації складає 414 сторінок, основний зміст роботи викладений на 195 сторінках.

У першому розділі *«Е-навчання у вищій школі Німеччини як педагогічна проблема»* дисертанткою визначено науково-педагогічні передумови та етапи розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини досліджувалися за законодавчими та нормативними документами, що визначили основні концептуальні засади, етапи розвитку та тенденції застосування електронного навчання як нового для українського освітнього дискурсу. Було доведено, що особливості застосування електронного навчання узакладах вищої освіти Німеччини зумовлені потребами кожної з федеративних земель та різноманітністю закладів вищої освіти, що готують майбутніх учителів.

У роботі виокремлено *етапи розвитку Е-навчання* у німецькій педагогіці, котрі пов'язуються науковцями із освітніми теоріями та концепціями, що пріоритетно впливали на розвиток вищої освіти у певний історичний період: біхевіористський етап розвитку Е-навчання (починаючи з 60-х років ХХ століття) бере початок із упровадження комп'ютерів, як навчальних машин, в освітній процес; когнітивістський етап розвитку Е-навчання (починаючи з 80-тих років ХХ століття) – це етап вдосконалення комп'ютерних програм навчання та розквіт теорії когнітивізму, котра акцентувала увагу на інтелектуальних здібностях та процесах мислення. Конструктивістський етап розвитку Е-навчання (починаючи з 2000-их років та появи Веб 2.0). Мета освітнього процесу за цією теорією полягає не в тому, щоб студенти знаходили конструктивні рішення, а у самостійному генеруванні проблем. Коннективістська система Е-навчання (G. Siemens) визначила четвертий етап, що ґрунтується на філософії «E-learning 2.0», зростаючій важливості інтернету (Web 2.0 - Web 4.0), процесів глобалізації та розглядається як частина складної мережі (знань), що швидко розширюються.

Досліджено вплив європейського досвіду використання Е-навчання на освітню традицію Німеччини. У більшості закладів вищої освіти країн ЄС функціонування Е-навчання базується на *концепції гібридизації* за двома параметрами, що розрізняються: типом слухачів та особливостями освітнього простору; способом надання навчального змісту.

У другому розділі *«Теоретико-методичні засади проблеми використання Е-навчання у вищій школі Німеччини»* дисертанткою з'ясовано, що формування змістового контенту Е-навчання у вищій школі Німеччини включає матеріали, котрі відрізняються різною складністю у використанні цифрових технологій та рівнями інтерактивності. Типи контенту Е-навчання класифікують таким чином: *прості навчальні ресурси* (інтерактивні ресурси, такі як документи, презентації PowerPoint, анімаційні відео, відеоуроки та аудіо файли, підкасти); *електронні навчальні курси* (окремі інтерактивні навчальні матеріали, котрі відповідно до мети навчання включають пояснення,

прикладі, забезпечують інтерактивність, створюють ситуацію діалогу, включають глосарії за відповідною темою); *симулятори та ігри* (особливі форми веб-навчання, що занурюють учасників в реальну динамічну ситуацію та дозволяє обрати алгоритм ефективних дій); *інструменти підтримки продуктивності* (неформальна освіта, що сприяє набуттю студентами базових знань та відповідних умінь та навичок); *тести, вікторини, перевірка та оцінка знань* (підтримки навчального процесу шляхом надання персоналізованого зворотнього зв'язку).

Доведено, що змістовий компонент визначає форми його подання у процесі організації Е-навчання, котрі у німецькій педагогіці пов'язані з основними дидактичними теоріями, а саме: *онлайн-навчання*, що передбачає суб'єкт-суб'єктну дидактичну взаємодію викладача та студента; *навчальні онлайн-посібники*, що розглядаються як комп'ютерні навчальні програми, котрі зреалізуються через системи CBT або WBT; *онлайн-завдання*, що відбувається через діалог з тьютором або викладачем та орієнтований на окремого студента; *онлайн-дискусії*, що включають обов'язковий обмін знаннями та вміннями для створення розвивального середовища. До форм навчання, ефективних для Е-навчання відносять також *соціально-комунікативні форми* пізнавальної діяльності (презентації, обговорення, відпрацювання навичок на практиці); *соціальні форми* (індивідуальне навчання, командне навчання, пленарне засідання); *електронні педагогічні форми* (тьютори Е-навчання, електронна модерація/електронний коучинг).

Зазначено, що у закладах вищої освіти Німеччини в курсах Е-навчання комбінується використання різних *типів медіа-елементів для представлення змісту*: *текст*, що є важливим носієм змісту навчання; *графіка* - це ілюстрації, малюнки, діаграми та значки; *анімації*, або анімована ілюстрація, що може показувати серію процедурних кроків; *аудіо та відео* – це медіа-елементи, що відтворюють елементи професійної діяльності; *відеоінтерв'ю* виконує функцію реалізації концептуальних ідей на основі досвіду. Виявлено, що *технологічне забезпечення Е-навчання* німецькі науковці пов'язують з Web-технологіями, оскільки розвиток 3D і сенсорних платформ, включаючи доповнену реальність, віртуальну реальність, штучний інтелект поступово стають невід'ємною частиною навчального процесу.

У третьому розділі «*Компаративний аналіз розвитку Е-навчання у Німеччині та імплементація прогресивного досвіду у заклади вищої освіти України*» здійснено аналіз досвіду, що дозволив виокремити основні тенденції розвитку Е-навчання у німецьких закладах вищої освіти. *Перша тенденція* – це розробка різноманітних форматів Е-навчання, до яких відносимо такі: мережеве навчання; «функціональне Е-навчання»; Е-навчання шляхом розповсюдження, Е-навчання шляхом взаємодії та Е-навчання шляхом співпраці; Е-навчання як проектна діяльність. *Друга тенденція* розвитку Е-навчання у Німеччині – це створення гібридних навчальних просторів. До сценаріїв застосування гібридних навчальних просторів відносяться: онлайн-лекції, онлайн-семінари, відео- конференції. Такі компанії, як Microsoft або Google, пропонують технологію відео конференцій, варіанти котрих можна

синхронізувати з іншими додатками. До навчальних просторів відносяться всі різновиди *МООС*. Третя тенденція розвитку Е-навчання у Німеччині – це створення цифрових та дигітальних хабів, кампусів, онлан курсів, віртуальних університетів. Віртуальні класи, лекції, вебіари є частиною віртуального педагогічного університету – *Virtuelle Pädagogische Hochschule (Virtual PH)* (кооперація ЗВО та курсів підвищення кваліфікації Австрії та Німеччини), котрий позиціонує себе як інноваційний центр для розвитку цифрової освіти.

У роботі розроблено *перспективні напрями імплементації* інноваційних ідей розвитку Е-навчання у систему вищої освіти України. Перш за все, для успішного функціонування Е-навчання необхідною є розширення системи застосованих платформ Е-навчання на основі проєктної діяльності. Більшість платформ для реалізації Е-навчання у ЗВО України базуються на платформі Moodle, а також таких платформ як EdX, Canvas Network, Udemу, Р rometheus, EdEra, Future Learn. По-друге, Цифрова трансформація у сфері освіти і науки від міністерства освіти і науки України являє собою комплексну роботу над побудовою системи цифрових рішень та створенням Е-середовища у сфері освіти та науки. По-третє, до важливих напрямів імплементації досвіду Німеччини в Україну слід віднести такі: гібридизація освітнього середовища (асинхронні гібридні лекції, віртуальні навчальні кімнати, хакатони, гібридна модерація, тощо), формування цифрових/дигітальних компетенцій, легкодоступні МООС (для підвищення кваліфікації та забезпечення освіти протягом життя), розвиток проєктної діяльності та кооперації закладів вищої освіти для спільних проєктів.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, зауважимо, що деякі положення мають дискусійний характер:

1. У другому розділі (п.2.3.) автором висвітлено особливості оцінювання навчальних досягнень студентів німецьких закладів вищої освіти у процесі електронного навчання. На нашу думку, цікаво було б дізнатися про спільні і відмінні підходи в оцінюванні академічних досягнень здобувачів в німецькому та українському досвіді.

2. У п.3.3 дисертантка описує напрями реалізації проєкту Dhoch3, зокрема впровадження навчальної дисципліни «Дигітальна компетентність вчителя іноземної мови НУШ», що звісно має велике практичне значення для досліджуваної проблеми. На наш погляд, бажано було детальніше представити цю інформацію.

3. Дисертація має суттєве практичне спрямування. Рекомендуємо за результатами її дослідження підготувати посібник нового покоління з проблеми впровадження Е-навчання у практику роботи закладів вищої освіти України.

4. У Переліку умовних скорочень роз'яснення та інтерпретацію скорочень та аббревіатур доречно подавати двома мовами.

3. Дисертація має суттєве практичне спрямування. Рекомендуємо за результатами її дослідження підготувати посібник нового покоління з проблеми впровадження Е-навчання у практику роботи закладів вищої освіти України.

4. У Переліку умовних скорочень роз'яснення та інтерпретацію скорочень та аббревіатур доречно подавати двома мовами.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, жодним чином не знижують наукової цінності роботи. Загалом подана дисертаційна робота вирізняється фундаментальністю, оригінальністю, інтегрованим характером, глибиною теоретичного аналізу й новизною методичних пропозицій та повною мірою відповідає шифру спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

1. Висновок

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Гапчук Я.А. на тему: «Сучасні тенденції розвитку Е-навчання у вищій школі Німеччини» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.), а її авторка заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка.

Опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іншомовної освіти
і міжкультурної комунікації

Хмельницького національного університету

Наталя БІДЮК

Підпис засвідчую:

Проректор з наукової роботи

Хмельницького національного університету

Олег СИНЮК